

рабочих, тем самым увеличивая их возможности и улучшая работоспособность и результат. Тогда мы сможем создать мир, в котором люди и машины работают вместе как единое целое.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Вебер М. Избранные произведения. М., 1990. 797 с.
2. Арндт Х.А. *Vita activa*, или О деятельной жизни / пер. с нем. и англ. В.В. Биbihина; под ред. Д. М. Носова. СПб., 2000. 416 с.
3. Привалова М.В. *Vita activa* в контексте будущего человечества [Электронный ресурс]. URL: <https://doi.org/10.24158/fik.2017.12.6> (дата обращения: 05.01.2021).
4. Бек У. Общество риска: на пути к другому модерну / пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. М., 2000. 384 с.
5. Шевчук А.В. О будущем труда и будущем без труда. *Общественные науки и современность*. 2007. № 3. С. 44–54.

Сакун А. В.

доктор філософських наук, доцент,
завідувачка кафедри філософії, політології та українознавства

Філатова О. С.

студентка I курсу

факультету економіки та бізнесу

*Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ НОВОГО МИСЛЕННЯ В ТЕОРЕТИЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ НАУКИ І ФІЛОСОФІЇ

Розуміння сучасності обумовлене рівнем осмислення теоретичних і практичних результатів цивілізаційного поступу. Сьогодні особливий інтерес становить виявлення специфіки філософського інтерпретації, через яку постає можливість формувати й удосконалювати мислення.

Рефлексія як принцип людського мислення спрямовує його на усвідомлення і розуміння власних форм, передумов і результатів. На основі рефлексії відбувається перегляд і переосмислення основних принципів соціального та індивідуального життя. Застосування рефлексії в науці обумовлено тим, що динаміка наукового знання і культури мислення – це насамперед перебудова філософських основ наукового пошуку. Ці

основи включають в себе не тільки добре розроблений в науковій літературі такий компонент, як «картина світу», але й ідеали та норми культури мислення, що формуються в процесі наукової діяльності. До останніх відносяться, зокрема, принципи мислення, ідеали організації наукового знання, які називаються «методологічними регулятивами», подібні критеріям простоти, краси, передбачення тощо [3, с. 124].

В результаті розвитку науки таким регулятивом виступає «парадигма», яка причиною переходу від «старої» парадигми до «нової» передбачає їх «зустріч» і взаємодію. Рефлексивна взаємодія «старих» парадигм приводить до конструюванню «гібридних» об'єктів, узагальнення систем цих об'єктів – до створення теоретичних схем глобальної теорії. Так, «зустріч» ньютонівської теорії тяжіння і спеціальної теорії відносності А. Ейнштейна на початку ХХ століття привело до створення загальної теорії відносності.

Разом з тим взаємодія парадигм полягає не лише в переносі методів мислення і методик дослідження з однієї теорії в іншу, але і в залученні висновків та наслідків різних теорій для пояснення старих і нових експериментальних даних. Проте ряд ключових питань не давав можливості раціонального пояснення в рамках теоретичної реконструкції, яка проводиться. Зокрема, залишалась невиясненою генеза цілого блоку компонентів «нової» парадигми, і насамперед блок її філософських основ. Дійсно, якщо нова, глобальна теоретична схема і відповідна їй нова картина реальності закономірно виникли в процесі поступового і послідовного узагальнення систем гібридних об'єктів, то як бути з новими нормами і цінностями, властивими новій парадигмі мислення? [3, с. 125]. Очевидно, вказані теоретичні труднощі виникли із-за того, що за межами дослідження залишалися соціокультурні особливості наукового пізнання і відповідного йому типу мислення. Вказані особливості обумовлені в першу чергу глобальними трансформаціями, які охоплюють всі сфери соціального життя людини. В значній мірі вони впливають і на процес зміни усталених принципів наукового методологічного фундаменталізму.

До числа найважливіших трансформацій можуть бути віднесені всі соціокультурні, культурно-антропологічні, техніко-природні, людино-технологічні та інші уявлення. Також потрібно враховувати зміну традиційних форм інституціалізації мислення, таких як університети і науково-дослідницькі організації академічного характеру. Пошук нових форм мислення, його інституціалізації вимагає зміни його способів і методів. Можна погодитись з думкою, що дана ситуація обумовлена відмінністю сучасної ситуації від «модерного примату» освіченості. Ситуація «суспільства знань» позначає не так ключову роль власне знання, скільки роль інформації для досягнення «соціальної успішності».

Масиви інформації, технології їх збереження і відтворення, надзвичайно потужні і безпрецедентні за історичними мірками, «привели до втрати цілісної картини світу, яку продукувала ще донедавна наука. Втратило силу знання, яке дедалі більше інструменталізується» [4, с. 175].

Університет як інститут освіти, орієнтований на підготовку належного фаху, повинен інтегрувати її у процес наукового дослідження і формування досвіду свободи, досвіду гідності інтелектуала і громадянина, досвіду висококваліфікованої праці. А для цього потрібна людина, яка підпорядковує свої дії вимогам розуму, характеризується незаангажованим мисленням. «Мислення – не засіб реалізації соціальних інтересів і прагнень, а цілком самостійний соціальний чинник. Змістом не тільки професійної справи, а й соціальної ролі інтелектуала є саме лише мислення, праця розуму»[4, с. 178], – вказує С. Пролеєв.

В розумінні сутності мислення важливе значення має поняття «рамки», яка задає межі певного простору його розгортання і діяльності. Категорія «простору» є ведучою регулятивною категорією європейського філософського мислення, яка прийшла на зміну античній і середньовічній категорії «місця». Поскільки кожне мислення претендує на те, щоб бути мисленням про існування (буття), то виявлення і фіксація «рамок» може розглядатися як ключовий момент будь-якої мисленнєвої (інтелектуальної) роботи, і особливо процесів об'єктивізації, онтологізації і реалізації. Можна вважати, що усвідомлення «рамочного» характеру кожної мисленнєвої діяльності, отже, необхідності виявлення і фіксації «рамок» як процедури, що передує аналізу об'єктів і предметів думки, характеризує перехід від докласичної до класичної філософії. Представниками цього перехідного періоду підготували «кантивську революцію» у філософії в епоху «самоаналізу мислення» [5, с. 36].

Кожна мисленнєва діяльність завжди передбачає, як мінімум, дві інтенціональності. Перша – так звана «пряма інтенціональність», яка пов'язана з покладанням об'єктів і предметів мислення; друга – з покладанням просторів, в яких ці предмети і об'єкти існують (можуть існувати). Друга інтенціональність має рефлексивний характер і пов'язана з введенням правил предметизації і може опосередковуватися спеціальними понятійними, онтологічними або логічними конструкціями. Наявність двох вказаних інтенціональностей в кожному акті мислення створює сам феномен мислення і робить його всеоб'ємним процесом по відношенню до інших інтелектуальних процесів.

Дані процеси мають перманентно динамічний характер. Боротьба за автономію логіки приводить до ствердження нових інтенцій спочатку богословського, а потім ренесансного мислення. При здійсненні організованої думкою інтелектуальної діяльності мислення

(у вузькому сенсі – як заміщення об'єктів і операцій з об'єктами знаками і маніпулювання цими знаковими формами) переплітається з розумінням і рефлексією. В рамках кожного типу мисленнєвої діяльності, а також при здійсненні будь-якого інтелектуального процесу (проблематизації, онтологізації, моделювання тощо), цей образ носить специфічний характер. В реальних системах мисленнєвої діяльності між мисленням, мислєдіяльністю, розумінням і рефлексією виникають компенсаторські відносини: один з названих процесів може виконувати функцією іншого, а також витіснити і заміщати інші процеси. Аналогічні відносини компенсації будуть виникати при реалізації систем мисленнєвої діяльності на антропних і технологічних носіях. В даному контексті потрібно нагадати про два напрямки європейської думки. З одного боку, потрібно згадати лінію аналізу «передрозуміння» у філософській герменевтиці. З іншого боку, мова йде про ідею «фрейма» в соціології, когнітивній науці, соціальній психології. «Фрейми» можуть бути визначені як не матеріалізовані структури, які наявні в даній мовній спільноті, котрі керують як колективними, так і індивідуальними процесами розуміння та комунікації.

Таким чином, і розуміння, і рефлексія, і будь-які інші окремі інтелектуальні процеси співіснують і розгортаються всередині простору мисленнєвої діяльності. Мислення (в широкому смислі слова) задає принципи і способи з'єднання, самоорганізації цих процесів, їх місця, призначення та ролі в названому просторі. Більше того, самі по собі, окремо від мислення, котре виступає в даному контексті як спосіб і форма мисленнєвої організації, ці процеси не можуть бути взагалі реалізовані (здійснені). Їх буття поза мисленнєвою організацією передбачає іншу форму реалізації в якості «нижчих психічних функцій» (Л.С. Виготський). Рефлексія в цьому випадку існує як пам'ять, розуміння, як сприйняття, – і тільки мисленнєва організація перетворює «нижчі психічні функції» у вищі – в інтелектуальні процеси в точному значенні цього слова.

В техніках (технологіях) методологічної роботи друга інтенціональність, як зазначалося вище, пов'язана з рефлексивним мисленням і рефлексією; саме рефлексія «відповідає» за виявлення фону, контексту, конституювання простору існування. Функція рефлексії є функція проведення контурів та меж; кожна рефлексія є, насамперед, обмеження і наведення контурів. Перша інтенціональність, навпаки, пов'язана з привнесенням смислу як матеріалу мислення і рефлексії, виявленням «п'ятен» об'єктності та предметності (на цьому фоні), конструюванням об'єктів і поєднання з процесами розуміння.

Як зазначалося, рефлексія є принципом людського мислення, спрямовуючи його на розуміння себе і результатів своєї діяльності.

Предметом мисленнєвої (пізнавальної) діяльності в даному випадку є сам пізнавальний процес і знання як його результат. Рефлексія передбачає критичний аналіз, насамперед передумов і методів пізнання, на основі чого виникає певне тлумачення всього змісту пізнавального процесу та його результатів. В більш широкому розумінні поняття «рефлексії» розуміється як діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню будову і своєрідність духовного світу людини. Сьогодні розуміння того, що всі сфери пізнавальної діяльності людини є рефлексивні системи, стало основоположним і загальноприйнятим. Разом з тим потрібно зазначити: «по-перше, далеко не всі дії, що здійснюються в системах з рефлексією (практиці, науці, мистецтві, управлінні, навчанні тощо), постають в повній мірі рефлексивно осмисленими. Там обов'язково присутні інтуїтивно або наявно варіанти дій, а також прояви несвідомого вибору. По-друге, рівень чіткості, деталізації, послідовності та системності рефлексивного осмислення тієї або іншої сфери діяльності може бути різним» [2, с. 50–51].

Розвиток мислення, обумовлений теоретичною роботою в сфері філософії, культури і науки, полягає в тому, що послідовно усвідомлюються, виокремлюються і засвоюються прийоми, способи, техніки роботи з кількома типами форм. Для наукового і філософського дослідження класичного періоду характерною була робота з одним і достатньою стійким мисленнєвим процесом (або мисленнєвою діяльністю) «набором» рамок з наступним переходом до змісту заданого простору, до тих об'єктів, які існують або можуть існувати в даному контексті. Теоретична робота – це завжди робота з багатьма принципово не сумісними «рамочними контурами», отже – з множиною дійсностей, з множиною об'єктів. Вихідні уявлення теорії і методології наукового пізнання формувалися в руслі внутрішньої наукової рефлексії практично впродовж всього розвитку науки. Для сьогодення важливим є те, що вирішальними для її теоретичного становлення подіями виявилися процеси філософського осмислення дослідницької діяльності, які здійснювалися на базі категоріально-понятійного апарату теорії пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гидденс Э. Последствия современности / Э. Гидденс; [Пер. с англ. Г. К. Ольховикова; Д. А. Кибальчича; вступ. статья Т. А. Дмитрова]. М. : «Праксис», 2011. – 352 с.
2. Лукашевич В.К. Философия и методология науки: учеб.пособие / В.К.Лукашевич. – М. : Современная школа,2000. – 438 с.

3. Нугаев Р. М. Смена развития научных теорий: ценностное измерение / Р. М. Нугаев // Вопросы философии. – 2002. – № 11. – С. 124–134.
4. Пролеев С. В. Освітній проект модерну та сучасний університет / С. В. Пролеев, В. В. Шамрай // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів: [авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М.Бойченко, Л.Горбунова, В.Лутай та ін.] – К.: Педагогічна думка, 2011. – С. 154–178.
5. Щедровицкий П. Г. Изменения в мышлении на рубеже XXI столетия: социокультурные вызовы / П. Г. Щедровицкий // Вопросы философии. – 2007. – № 1. – С. 36–54.